

Karam belt om me te vertellen over een bijeenkomst in de oude moskee, een van de weinige plekken waar je nog wel bijeen kunt komen zonder direct te worden opgepakt. Met tegenzin beloof ik om die vrijdag met hem mee te gaan, meer om hem tegen zichzelf te beschermen dan iets anders. Ik ben geen trouw moskeeganger, maar zelfs mij valt het op dat de sfeer binnen anders is dan normaal. Ja, we luisteren met een half oor naar de preek, die erover gaat hoe belangrijk het is om je tong in bedwang te houden als je kans wilt maken om het paradijs te betreden. Maar hoe verder naar achter, des te minder geconcentreerd de gelovigen lijken, alsof we in een van de oude bioscopen zitten waar de film niet meer is dan een voorwendsel om naar anderen te kijken. Overal om ons heen klinkt zacht gefluister, iedereen houdt elkaar in de gaten en wacht. Als ik een held was zou ik opstaan, oproepen tot verzet. Ik ben geen held. Het licht dat door de ramen valt, maakt een gouden baan van dwarrelende stofjes, de geur van net niet frisse sokken vult de lucht. Ik staar naar het tapijt waarop we knielen, gluur naar de mannen om ons heen. De imam, die zenuwachtig overkomt en om de haverklap zijn keel schraapt, zegt dat de toegang tot het paradijs gegarandeerd is aan wie de eerbaarheid kan garanderen van dat wat zich tussen zijn kaakbeenderen bevindt. ‘De ledematen zullen rebelleren als de tong dat doet, maar goede woorden leiden juist

tot goede daden. Een goed woord is te vergelijken met een goede boom, waarvan de wortels stevig staan en de takken tot in de hemel reiken.'

Precies op dat moment ontstaat er beweging in de rij voor me, een oude, kromgebogen man komt moeizaam overeind. Omdat ik van iemand met zo'n gestalte geen heldendaad verwacht, duurt het lang voor ik begrijp wat er gebeurt. Hij is niet opgestaan omdat hij eerder te veel water heeft gedronken waarvan hij zich nu moet ontdoen of omdat hij zich plotseling herinnerde dat hij eigenlijk ergens anders moest zijn. Hij houdt zijn blik op zijn voeten gericht, misschien is zijn rug zo vergroeid dat hij niet anders meer kan, maar zijn uiterst moeizame beweging naar voren wordt gedreven door iets anders en veel groters, en nu kijkt iedereen naar hem, zijn stappen zijn zo doelgericht als die van een machine. De imam praat door alsof er niets gebeurt, maar er is een lichte stotter in zijn preek gekropen. Plotseling staat de man vlak bij hem, hij wacht beleefd tot de imam pauzeert en dan pas verheft hij zijn stem, het is geen mooie stem, een beetje korrelig en hees, maar luid genoeg om tot aan de achterste rijen hoorbaar te zijn. Nog altijd staart hij naar zijn voeten, waardoor het lijkt alsof hij zijn woorden in het tapijt begraaft, een geheim toevertrouwt aan de grond – 'mijn kinderen leven in een gevangenis' – en opnieuw trekt er een golf aan gefluister door de rijen wanneer iedereen die het niet goed verstaan heeft aan zijn buurman vraagt wat net gezegd is. Maar dan heft de man zijn hoofd op, steekt een arm in de lucht en schreeuwt: 'Vrijheid!'

Nu hoeft niemand te vragen wat hij zei, nu staan we op

en antwoorden hem als uit één keel: 'Vrijheid!' De oude man lijkt haast verbaasd door zijn succes, het antwoord dat hij krijgt, maar naast hem staat nu een jongere man die zijn hand gegrepen heeft en in de lucht steekt, alsof er net een voetbalwedstrijd is gewonnen, vrijheid, en ik zie dat Karams ogen vochtig zijn en we zijn groter dan we ooit geweest zijn en wat er ook gebeurt, ik zal me dit moment blijven herinneren. Van wat er nu gebeurt moet ik alles onthouden omdat ik later zal verlangen naar juist dit moment, op deze plaats en deze dag. Het zal nooit meer worden zoals nu, dit gouden uur, nu Karam lacht zoals ik hem in tijden niet heb horen lachen en zelfs de stenen trillen door het geluid van onze stemmen en er is zoveel hoop.